

РЕЦЕНЗИЯ

за научната продукция на доц. дин Диляна Василева Ботева-Боянова във връзка с конкурса за заемането на академичната длъжност „професор” към ИФ на СУ „Св. Климент Охридски”

На обявения в Държавен вестник конкурс за „професор” за нуждите на катедрата по „Стара история, тракология и средновековна обща история” при Историческия факултет на Софийския университет по шифър 2.2. История и археология (стара история) се е явил един кандидат – Диляна Василева Ботева-Боянова. Тя е родена на 26.05.1962 г. През 1985 г. завършва висше образование (магистър по история) в СУ-ИФ, втора специалност „Английски език”. През 1985/1986 г. е учител по история в 28 ОУ-София. От 1986 г. е асистент в ИФ на СУ, от 1990 г. е старши, а от 1994 г. е главен асистент.

През 1996 г. Д. Ботева успешно защитава дисертация на тема: „Долна Мизия и Тракия в римската имперска система (193–217/218 г. сл.Хр.)” и получава образователната и научна степен „доктор”. От 2001 г. е доцент по стара история (тракология) с хабилитационен труд „Проблеми на тракийската история и култура. Нов поглед върху сведения на Херодот и Тукидид”, София, 2000, издателство „Гутенберг”. През 2007 г. с обобщението на многобройните си разработки върху разностранната проблематика на тракийския конник е титулувана за „доктор на историческите науки” – № 39 „Оброчните плочки на тракийския конник като знакова система (Анализ и интерпретация на база данни)”.

Д. Ботева има многобройни специализации – 1989 г. Център за проучване на гръцката и римската древност (Атина), 1990/1991г. Хердеров стипендиант, Виенски университет, 1994 г. стипендия „Константин Иречек” отново Виенски университет, 2002/2003 г. Хумболтов стипендиант, Берлин. Същевременно колегата е особено активен участник в най-разнообразни научни форуми – конгреси, симпозиуми, конференции и др. у нас и в чужбина – Франция, Италия, Германия, Румъния, Австрия, Англия, Гърция и др., където има над 50 прояви. Естествено идват и изнесените от нея лекции в университетите в Любляна и в Берлин – Свободен и Технически университет. За научното израстване красноречиво доказателство е участието ѝ като съставител и редактор в тематичните издания: „Пакс Романа. Културен обмен

и икономически връзки в дунавските провинции на Римската империя”, „Знаци в археологията”, „Справочник за античното робство” и др.

На обявения конкурс Д. Ботева се представя с хабилитационния труд „Античните текстове и тяхното четене днес. Акценти върху осем века фрагментирана тракийска история (IV в. пр.Хр.–IV в. сл.Хр.)” (под печат) и с още около 40 студии и статии (има предвид работите след 2007 г.) – 11 под печат, но някои от тях е необходимо да се редуцират, защото се покриват с части от основното изследване или пък съвпадат с големия докторат, посветен на тракийския конник, независимо че ред от публикациите внасят нови допълнения и създават проблемни ситуации към разясняване на темата.

Разбира се, най-важна е монографията. Веднага искам да подчертая, че тя е напълно оригинален научноизследователски труд, който включва осем есета, посветени на значителни по мащабите, а и по последствията си исторически събития. Поредното вглеждане в една сложна и многопластова проблематика осмисля известната до днес изворова информация от всякакво естество, но хвърля върху нея нова светлина и води до плодотворни решения по ред въпроси, към поставянето на множество работни хипотези и същевременно към успешната интерпретация на повечето от тях.

Център на заниманията на всяка от избраните теми е тексткритичният анализ на изворовите данни – всъщност същината на работата на всеки историк на Стария свят. Заедно с това използваната междудисциплинна методика е успешно съчетана с изключително прецизна и изчерпателна до скрупулъзност дисекция на разнородния материал – било то текстове на древните автори или пък епиграфски и нумизматични паметници, включително и свидетелства „пост антиква”.

Без претенции за категоричност, в изложението са предложени всички възможности за избистряне на възникналите питання и са приведени всевъзможни аргументи както в защита, така и в отхвърляне на поддържаните твърдения, като в крайна сметка се открояват собствените становища. Освен това Д. Ботева има изключително критично, но и не по-малко справедливо отношение към споровете в научната книжнина.

Нишката, която обединява есетата, е опитът да се обосноват алтернативни методи и пътища за разчитане на информацията, да се защитят техните нови интерпретации и да се разкрият нови полета за дискусии.

Фр. 1. Поредно вглеждане в маршрута на Александър през Хемус в похода срещу трибалите (335 г. пр.Хр.).

За написването на есето важно значение има щастливото попадение на един османотурски регистър от самото начало на XVI в., който спомага за изясняването на пътната система. Според документа с голяма сигурност може да се предположи, че става дума за трасето, което минава под връх Баба и през дн. Мирково отвежда към гр. Септември. По този начин се отхвърля допускането, че Александър се движи през някои от старопланинските проходи, където македонската армия ще е по-уязвима. Маршрутът по пътя под връх Баба има сериозни предимства от военно-тактическа гледна точка пред поемането на риск от засада. Мнението на колежата е отлично обосновано още повече, че най-точно отговаря на описанието на събитията от Ариан.

Фр.2. Галати/гали/келти в тракийските земи според античните автори.

Правилно е забелязано, че съвременните изследователи променят последователността на съобщенията от Помпей Трог етноними относно придвижването на галите, където маршрутът им започва с гетите, минава през трибалите и завършва в Македония. Трибалите съвсем не стоят на първо място, както по инерция упорито се твърди, и по този начин се отхвърля внушението, че галската войска следва посоката от запад на изток. Убедително е показано, че според вътрешната логика на извора изброяването по-скоро върви в направление от север на юг.

Още по-важна е обосновката, че мястото, където Антигон Гонат затрива нападналите го гали, не е задължително и традиционно около Лизимахия на Тракийския Херсонес. То е свързано с егейското крайбрежие между долните течения на реките Места и Вардар, което е под контрола на владетеля в и скоро след 277 г. пр.Хр.

Усетът на Д. Ботева я отвежда към хипотезата за появата на нов и мощен тракийски фактор, който е в състояние да се противопостави успешно на вече утвърдения авторитет на галатския цар Кавар. Приемам, че това съвсем не е резултат от дейността на един единствен тракийски династ (в такъв случай името му щеше да се спомене в изворите), а по-скоро нещата опират до обединените усилия на няколко тракийски племена. Допустимо е още да се мисли, че те стоят в основата на значително по-мощния

междуплеменен съюз, който успешно се противопоставя на Гней Манлий Вулзон.

Предпазливостта при отношението към всеки детайл е характерна за кандидатката и това добре личи, когато тя сравнява броя на бойците във войската на Брен при похода към Елада – 150 000 според Диодор, Юстин и Павзаний, и правилно набляга да се внимава поради очевидната стереотипност.

Фр. 3. Траките срещу Гней Манлий Вулзон през 188 г. пр.Хр.

При тексткритичния анализ Д. Ботева правилно твърди, че изложението на Тит Ливий за движението на войската на римския пълководец е с обърната посока и вместо да върви в посока изток-запад става точно обратното. Така армията първо достига до Хеброс и едва после преминава границите на еносци докато нещата са коренно противоположни.

Обяснението е убедително, защото за географската обстановка, изглежда, древният автор използва достъпното му описание на следваното трасе от Сципион през Тракия на път към Мала Азия преди битката при Магнезия през 190 г. пр.Хр. При това положение аргументирано се стига до заключението, че засадата на четирите тракийски племена трябва да е станала не след Кипсела, т.е. на запад от нея, а преди Кипсела, т.е. на изток от града.

Филигранният анализ дава на автора достатъчно доказателства да подкрепи отъждествяването на корелите от тракийската антиримска коалиция, чиито етноним впрочем се оказва хапакс, с коралите и да се отхвърли по-популярната, но подвеждаща идея за идентифицирането им с корпилите.

Проблем се оказват и мадуатените – друг хапакс. Ако те се окажат мадуатини, което за мен е приемливо, ще трябва да се свържат със земите по-близо до Бизантион, където традиционно се поставят тините, а не с областта на Тракийския Херсонес.

Не е пропусната и възможността събитията от 188 г. пр.Хр. да имат връзка с тези от 185/184 г. пр.Хр., когато македонският цар Филип V започва бойни действия срещу четиристранната коалиция на асти, кени, мадуатени и корели (корали), към които се присъединяват още одрисите. Логиката допуска, че в сблъсъка точно те поемат командването и именно тогава един от техните вождове – Амадок, е пленен – все добри наблюдения.

Фр. 4. Името на Никополис при река Места и основаването на града.

Тъй като градовете Никополис са наречени така в чест на решителна битка и са създадени традиционно или на самото място, или в най-голяма близост до него, Д. Ботева изказва съмнение, че това става вследствие на дакийските войни на Траян. Причините за липсата на подобна инициатива се откриват не само в обстоятелството, че тази територия е доста отдалечена от реалния фронт на неговите бойни действия, но и поради находчивото предположение, че след битката при Филипи през 42 г. пр.Хр. може да се очаква, че Никополис е създаден от надделелите над цезарубийците Октавиан и Антоний.

Отива се и още по-напред, понеже след двойния успех над Брут и Касий истинският победител е Марк Антоний, докато Октавиан на два пъти претърпява поражение. Освен това след новото споразумение в Брундизий през 40 г. пр.Хр. територията на града остава под управлението на Антоний. Тези са и основанията да се мисли, че Никополис близо до Филипи вероятно е създаден по негова заповед като съществен довод в „пропагандната война“ с Октавиан с кулминация през 32 г. пр.Хр.

Тези разсъждения се подкрепят от фактите, че през тази година Антоний е вече на Балканите и се подготвя за решителната битка със своя съперник. В нея стратегическата зона, контролираща един от най-важните планински проходи в Родопите, има решаващо значение за Мала Азия. Освен това добро доказателство е, че 32 г. пр.Хр. бележи точно десетилетие от сражението и честването на тази децения е добър повод за ознаменуване на победата с нов Никополис.

При това положение е явно, че чак в началото на II в. сл.Хр. Траян ще му даде градски статут и собственото си родово име – още един приносен анализ на автора.

Фр. 5. Етнонимът „мизи“ и топонимът „Мизия“ в античните текстове от периода средата на I в. пр.Хр. – средата на I в. сл.Хр.

Проследяването в строга хронологическа последователност на сведенията не остава съмнение, че нито един римски пълководец не воюва срещу евентуалните мизи в долнодунавските области и никога не подчинява в тях племе със същото име. Освен това етнонимът не е регистриран за въпросните райони и в предримската литературна традиция. Поради тази

причина за Д. Ботева остават напълно неясни основанията на Тиберий да даде името Мизия на новосъздадената от него провинция.

И все пак тя се опитва да разплете проблема и удачно вижда възможното обяснение в неочакваното преобразуване на етнонима дардани, който за въпросните векове присъства активно като антагонист на римските легиони. От един момент нататък обаче те буквално изчезват в това си качество и се появяват в текстовете като синоним на троянци и следователно като елемент на римската генеалогия, която започва с Еней.

В контекста на кодификацията на троянския/дарданския произход на римляните вече се оказва недопустимо да се говори за дарданите като за противници на „Вечния град“. Според колегата ето това изисква намирането на подходящ субститут на политически неудобния етноним, а изборът пада върху мизите и особено върху топонима Мизия, заради ключовите за римската генеалогия земи.

Решението има право на живот, защото именно в Северозападна Мала Азия се намира Троада. От своя страна тя е част от малоазийска Мизия и там троянците, наричани от някои дардани, са съседи на мизите.

Фр. 6. Нумизматични данни за крепостната стена на Улпия Сердика при Марк Аврелий: въпроси и нови възможности ?

Привежда доводи, че представянето на Градската богиня с крепостна корона в даден монетен комплекс е възможно единствено ако съответния град е укрепен с крепостни стени. Така въз основа на монетите началото на строителните дейности по изграждането на крепостната стена на Сердика е отнесено към периода 166–169 г. сл.Хр. Тази констатация се оказва в противоречие с данните от два надписа за издигането на градската стена в годините 176–180 г. сл.Хр. Д. Ботева решава чудесно проблема в смисъл, че работата по укрепването на Сердика е факт още във времето, когато Апий Клавдий Марциал е управител на провинция Тракия, т.е. към периода 166–169 г. сл.Хр. Поставянето на строителните надписи посочва само момента, когато целият градеж е окончателно завършен.

Фр. 7. Хронология на готските нашествия в периода 248–251 г. сл.Хр.

Съпоставката между информацията на древните автори и известните към момента монетни находки от този период от само себе си провокира автора да предположи не две, а три готски нашествия.

Аргументацията е стабилна, а първото е поставено през пролетта на 248 г. сл.Хр., когато начело на империята е още Филип I Араб. Скоро след средата на 250 г. сл.Хр. започва второто нашествие, при което доминиращ фактор са карпите начело с Аргаит. През ранната 251 г. сл.Хр. поредното нахлуване на готите на юг от р. Дунав се води от Книва. Преди разгрома на Траян Деций при Абритус именно тези готски сили обсаждат Филипополис и го превземат.

Фр. 8. Траките през VI в. сл.Хр. (анализ на епиграфски, ономастични и нумизматични свидетелства)

Д. Ботева признава реалната възможност значителна част от тракийските каменни вотиви да датират от сравнително по-късно време от II–III в. сл.Хр. Евентуалното им свързване с IV в. сл.Хр. е с висока стойност не само заради засвидетелстваните чрез тях тракийски вярвания, но и заради появата на многобройни посветители с тракийски имена. Съчетаването на тези два елемента е сериозно свидетелство за автора, когото напълно подкрепям, че през изминалите дотогава три века на римска власт най-вероятно тракийското население успява да запази отделни аспекти на своята етнокултурна специфика.

В заключение категорично държа да подчертая, че пред нас е един сериозен и задълбочен научноизследователски труд, който и като цяло, но и в детайлите си има подчертано приносен характер и ще тласне в много отношения разискваната проблематика към нови идеи и насоки на мислене.

На конкурса Д. Ботева участва още и с ред студии и статии, чиято проблематика може да се групира в няколко научноизследователски тематични кръга. Първият се отнася до взаимодействията между траки и перси № 96 и демонстрира връщане и нов прочит на Херодот относно персийската кампания №17, военните успехи на Мегабаз и придвижването на Ксеркс от Дорик до Акант №27, за Ксеркс, пеоните и свещената колесница на Зевс №13. Тук спада и разработката за древните историци и келтското царство в Югоизточна Тракия №23.

Друг кръг от интересите на колегата остава твърдо свързан с проблематиката за тракийския конник. Независимо от успешно защитената голяма докторска дисертация, темата така и не е изчерпана. Анализът и интерпретацията на паметниците повдигат въпросите за сюжетите „лов на елен“ № 30 или „лов на заек“ №106, за бика като жертвено животно и антагонист на конника №36 или за бика, нападнат от лъв в неговите

изображения №19, за трикефалния ездач №26, за преоценката №18 и за квалификацията въобще на паметниците №9, за възлиянията и жертноприношенията при посветителните релефи № 24, както и ред други № 34, 37 и 100.

Следващият проблемно тематичен научноизследователски кръг се отнася до подробности, свързани с посещенията на римските императори в Долна Мизия (193–211 г. сл.Хр.) №22 и съответно на Септимий Север и на членовете на неговото семейство в Тракия, където проблематиката се фокусира върху двата града Никополис № 98.

Д. Ботева е последователна в търсенията си спрямо смисловото съдържание на тракийските оброчни релефи № 20 и датирането на посветителните паметници № 29 (вж. още № 28), както и при отразяване на културните взаимоотношения и на религиозния синкретизъм в Долна Мизия и в Тракия № 15. Тя отделя внимание и на въпроси, свързани с тракийската торевтика № 21, 32, и 102.

Последната сфера на заниманията на кандидатката опират до някои наблюдения „пост антиква”. Става дума за локализирането на бесите и на прорицалището на Дионис № 10, на етрополския Атанасов ден и на някои аспекти на формирането на локална колективна памет № 11, както и на елементи на тракийската история и култура, видени през късни документални свидетелства № 105.

От направения преглед личи широкият спектър на заниманията на Д. Ботева и нейното задълбочено и оригинално мислене, по която и да е от подхванатите теми.

В заключение искам да изразя своето удовлетворение от разнообразната и плодотворна дейност на колегата. Сполучливо избраните проблеми и тяхната интерпретация (особено хабилитационния труд), както и редица приноси, на които изрично наблегнах, ми позволяват да изкажа категоричното си мнение, че доц. дин Диляна Василева Ботева-Боянова притежава всички необходими професионални и научноорганизационни качества, за да получи академичната длъжност „професор”.

София,
Август 2014 г.

Рецензент:

(проф. дин Димитър Попов)